

Irina Terzić*

Diskriminacija religijskih manjina u Bosni i Hercegovini

Sadržaj

1. Uvod
2. Sloboda vjeroispovijesti u Bosni i Hercegovini
3. Položaj religijskih manjina u Bosni i Hercegovini
 - 3.1. Diskriminacija religijskih manjina u Bosni i Hercegovini Ustavom Republike Srpske
 - 3.2. Nezastupljenost religijskih manjina u Međureligijskom vijeću Bosne i Hercegovine
 - 3.3. Simbioza religije i politike u Bosni i Hercegovini
 - 3.4. Kritika Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini po pitanju zaštite religijskih manjina
 - 3.5. Neharmoniziranost zakona u Bosni i Hercegovini
 - 3.6. Religijsko obrazovanje u školama
4. Zaključak

1. Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) je nominalno sekularna i demokratska država koja garantira slobodu religije i ravnopravan položaj svim vjerskim zajednicama. Međutim, specifična struktura BiH, gdje su etnička i religijska pripadnost usko vezane, odražavaju se na položaj svih manjinskih grupa koje uključuju i religijske manjine. Uprkos mnogobrojnim pravnim odredbama koje izričito zabranjuju diskriminaciju, religijske manjine se svakodnevno stavljaju u podređen položaj u odnosu na većinske vjerske zajednice. Neravnopravnost religijskih manjina, na prvom mjestu, dolazi do izražaja u odredbi Ustava Republike Srpske koja favorizira Srpsku pravoslavnu crkvu. Nadalje, zakon koji regulira slobodu vjere i pravni položaj svih vjerskih zajednica ostavlja mogućnost zloupotrebe pravnih odredbi na štetu manjinskih vjerskih zajednica, dok neharmoniziranost zakona na nivou BiH samo dodatno otežava njihovu zaštitu od diskriminacije. Povrh svega, u neravnopravan položaj se stavljaju čak i učenici koji su pripadnici religijskih manjina prilikom odabira religijskog obrazovanja u školama.

Ovdje ću izložiti stvarni položaj religijskih manjina u BiH i predložiću mjere koje bi trebale biti poduzete u svrhu poboljšanja njihovog statusa u društvu. Prvi dio ukratko prezentira legislativnu zaštitu prava na slobodu vjeroispovijesti u BiH, dok drugi dio elaborira probleme s kojima se religijske manjine svakodnevno susreću.

2. Sloboda vjeroispovijesti u Bosni i Hercegovini

Sloboda vjeroispovijesti u BiH je zagaranirana Ustavom BiH i ustavima oba entiteta.¹ Pored Ustava, sloboda vjeroispovijesti u BiH je zagaranirana i drugim pravnim propisima, kako domaćim zakonima, tako i međunarodnim ugovorima. Na nivou države sloboda religije je zagaranirana Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH² (Zakon o slobodi vjere), prema kojem se svakome garantira sloboda vjere i uvjerenja, te sloboda javnog ispovijedanja, odnosno neispovijedanja vjere.³ Zakon je stupio na snagu 2004. godine, te predstavlja značajan pomak u ovoj oblasti, s obzirom da je prije ovog zakona na snazi bio Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1976. godine koji je imao restriktivan stav prema slobodi religije. Zakon iz 1976. godine nije spominjao pravo na slobodu religije, odnosno slobodu uvjerenja i slobodu ispovijedanja vlastitog uvjerenja, nego je više bio usmjeren ka reguliranju položaja religijskih zajednica. Zakon o slobodi vjere zabranjuje svaku diskriminaciju na osnovu religije te pozivanje na netrpeljivost i mržnju prema pripadnicima drugih religija. Međutim, ovaj zakon ne propisuje sankcije za takva djela, nego se kažnjavanje reguliše krivičnim zakonima na državnom i entitetskom nivou i Krivičnim zakonom Brčko distrikta.

Na teritoriji BiH u oblasti zaštite slobode vjeroispovijesti primjenjuje se i određen broj međunarodnih sporazuma za zaštitu ljudskih prava. Na prvom mjestu tu je Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁴ (Europska konvencija), kojoj Ustav BiH daje prednost nad svim ostalim zakonima. Sloboda vjeroispovijesti u Europskoj konvenciji je zagaranirana članom 9.⁵ Pored toga, Ustav BiH spominje i druge međunarodne sporazume koji također štite slobodu religije, kao npr. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989),⁶ te Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).⁷

* Autorica je magistar prava i radi kao pripravnik u UNDP-u, Sektor za pravdu i sigurnost, u Sarajevu.

¹ Čl. 2 st. 3 tač. g Ustava BiH; čl. II.A.2 st. 1 tač. 1 Ustava FBiH; čl. 28 st. 1 Ustava RS.

² Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, Sl. gl. BiH 5/04.

³ Čl. 4 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

⁴ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, donesena 14. 11. 1950, a stupila je na snagu 03. 09. 1953. BiH je postala članica ove konvencije 04. 04. 2002.

⁵ Čl. 9 EKLJP glasi: "1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere: ovo pravo uključuje slobodu da promjeni vjeru ili uvjerenje i slobodu, sam ili zajedno sa drugima i javno ili privatno, da manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala.

2. Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih."

⁶ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima je donesen 1966, a stupio je na snagu 1976. BiH je postala članica ovog pakta 01. 09. 1993.

⁷ Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina je donesena 1994, a stupila je na snagu 1998. BiH je postala članica ove konvencije 24. 02. 2000.

Kada se govori o slobodi vjeroispovijesti u BiH, bitno je spomenuti Međureligijsko vijeće u BiH, osnovano 1997. godine, koje radi na sprečavanju diskriminacije na osnovu religije u BiH.⁸ Članovi Međureligijskog vijeća su predstavnici Islamske zajednice, Rimokatoličke crkve, Srpske pravoslavne crkve i Jevrejske zajednice. Međureligijsko vijeće ima za cilj da djeluje na smanjenje predrasuda i podizanje svijesti o važnosti međureligijskog dijaloga i suradnje, kroz unaprjeđenje odnosa među crkvama i vjerskim zajednicama u BiH. Pored toga Međureligijsko vijeće prati poštivanje prava na slobodu religije u BiH, te objavljuje izvještaje po tom pitanju, a u obavljanju svojih funkcija predviđeno je da Međureligijsko vijeće saraduje sa vlastima BiH. Međutim, prema protokolima o saradnji između Međureligijskog vijeća i Vijeća ministara BiH, Vlade Republike Srpske, Vlade Federacije BiH i Vlade Brčko distrikta, jedina obaveza navedenih institucija prema Međureligijskom vijeću jeste davanje novčanih doprinosa.⁹

3. Položaj religijskih manjina u Bosni i Hercegovini

Pojam religijska manjina nije određen jednom univerzalno prihvaćenom definicijom. Najprihvatljiviju definiciju, koja se odnosila na manjine sa etničkim, vjerskim ili jezičnim obilježjima, dao je 1977. godine specijalni izvijestitelj Potkomisije UN-a za suzbijanje diskriminacije i zaštitu manjina.¹⁰ Prema ovoj definiciji, religijske manjine su brojčano manje grupe pripadnika religijskih zajednica, koje nisu u dominantnom položaju u odnosu na ostale religijske zajednice.¹¹

Iako trenutno ne postoje vjerodostojni statistički podaci o broju pripadnika postojećih religijskih grupa, činjenica je da su najdominantnije i najbrojnije religijske zajednice u BiH Islamska vjerska zajednica, Srpska pravoslavna crkva i Rimokatolička crkva.¹² Štaviše, Zakon o slobodi vjere priznaje tri navedene vjerske zajednice, zajedno sa Jevjerskom zajednicom, kao tradicionalne vjerske zajednice.¹³ Međutim, Jevrejska zajednica, iako se smatra tradicionalnom vjerskom zajednicom koja postoji dugi niz godina u BiH, faktički spada u religijske manjine u BiH, s obzirom da broji oko 998 sljedbenika.¹⁴

Specifičnu strukturu BiH, gdje su nacionalna i religijska pripadnost usko vezane također utječe na činjenicu da su islam, pravoslavlje i katoličanstvo većinske religije u BiH.¹⁵ Naime, ustavom definisana tri konstitutivna naroda, Bošnjaci, Srbi i Hrvati se u većini slučajeva izjašnjavaju kao muslimani (Bošnjaci), pravoslavci (Srbi) i katolici (Hrvati). Državljanima BiH koji se ne izjasne kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda, smatraju se pripadnicima kategorije "ostali",

⁸ V. web stranicu Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini: <http://www.mrv.ba/lat/o-nama> (očitanje 27. 07. 2014).

⁹ *Ibid.*

¹⁰ F. Capotorti, Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1, s. 568.

¹¹ *Ibid.*

¹² Prema podacima koje je prikupio US State Department u BiH ima 45% muslimana, 36% pravoslavaca, 15% katolika, 1% protestanata, i 3% ostalih (gdje su uključeni i Jevreji), usp. United States Department of State, *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report*, ss. 2-3, dostupno na: <http://www.state.gov/documents/organization/222409.pdf> (očitanje 20. 07. 2014).

¹³ V. čl. 8 st. 2 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

¹⁴ Podaci dobiveni od Jevrejske zajednice BiH.

¹⁵ S. Kukić, Položaj nacionalnih i vjerskih manjina u Bosni i Hercegovini, *Politička misao*, Zagreb 3/2001, s. (122–137) 123.

odnosno nacionalnim manjinama. Zanimljivo je napomenuti da su Jevreji izričito navedeni kao nacionalna manjina u Zakonu o nacionalnim manjinama.¹⁶ Isprepletenost nacionalne i religijske pripadnosti se odražava na položaj religijskih manjina u BiH.¹⁷

Prava religijskih manjina u BiH su zagwarantirana mnogobrojnim pravnim dokumentima, u svrhu zaštite od diskriminacije. Prema Zakonu o slobodi vjere diskriminacija na osnovu vjere podrazumijeva “svako isključivanje, ograničavanje, davanje prednosti, izostavljanje ili svako drugo razlikovanje koje je zasnovano na religiji ili uvjerenju”, a koje ima za cilj da potpuno ili djelimično onemogući jednako uživanje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.¹⁸

Uprkos pravnoj zaštiti, religijske manjine u BiH su po mnogim pitanjima u obespravljenom položaju u odnosu na većinske religijske zajednice. Na prvom mjestu, religijske manjine su diskriminirane Ustavom Republike Srpske. Tu je zatim i problem nezastupljenosti religijskih manjina u Međureligijskom vijeću BiH, neadekvatna zaštita koju pruža Zakon o slobodi vjere, te neharmonizirano bosanskohercegovačko zakonodavstvo, koje otežava zaštitu od diskriminacije religijskih manjina. Pored toga, učenici koji su pripadnici religijskih manjina nemaju pravo izbora na pouku iz svoje religije prilikom odabira religijske edukacije u školama.

3.1. Diskriminacija religijskih manjina u Bosni i Hercegovini Ustavom Republike Srpske

Ustav Republike Srpske sadrži odredbu kojom se Srpska pravoslavna crkva definiše kao crkva srpskog naroda i drugih naroda pravoslavne vjere.¹⁹ Na jednoj strani Ustav Republike Srpske ovim stavlja u povlašteni položaj Srpsku pravoslavnu crkvu i daje prednost jednoj religiji naspram svih drugih vjerskih svjetonazora. S druge strane, prema Zakonu o slobodi vjere država mora tretirati sve crkve i vjerske zajednice jednako, i ne može dati povlašteni položaj nijednoj vjerskoj zajednici u odnosu na druge.²⁰ Pored toga, Ustav Republike Srpske je do 2000. godine sadržavao odredbu kojom je Srpska pravoslavna crkva imala pravo primati materijalnu pomoć od Republike Srpske, te da su Republika Srpska i Srpska pravoslavna crkva mogle “sarađivati u svim oblastima”. Ova odredba je ukinuta Odlukom Ustavnog suda BiH, a u skladu sa preporukama datim u izvještaju Vijeća Europe.²¹ Ustavni sud BiH je proglasio odredbu diskriminirajućom, jer proglašavajući pravoslavnu crkvu crkvom srpskog naroda ova odredba stvara “ustavnu formulu identifikacije srpske 'države', naroda i crkve” i stavlja u povlašteni položaj pripadnike srpskog naroda, što je u sukobu sa Ustavom BiH.²²

Iz toga se vidi da je Ustav Republike Srpske u suprotnosti sa Zakonom o slobodi vjere. Iako je Ustavni sud BiH ukinuo ustavnu odredbu o saradnji između Republike Srpske i Srpske pravoslavne crkve, u Ustavu Republike Srpske se i dalje navodi da je Srpska pravoslavna crkva, crkva srpskog naroda i drugih naroda pravoslavne vjere. Stoga bi ovlaštene osobe trebale

¹⁶ Čl. 3 st. 2 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, Sl. gl. BiH 12/03.

¹⁷ Više o ovoj temi v. pod 3.3. *Simbioza religije i politike u Bosni i Hercegovini*.

¹⁸ Čl. 2 st. 1 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

¹⁹ Čl. 28 st. 3 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

²⁰ Čl. 14 st. 3 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

²¹ *Studija kompatibilnosti zakona i prakse Bosne i Hercegovine sa zahtjevima Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Vijeće Evrope 2006, s. 245.

²² Djelimična odluka Ustavnog suda BiH U-5/98-III od 01. 07. 2000, s. 71.

pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom BiH sa zahtjevom da se poništi i ova odredba, jer ovakvo davanje prednosti jednoj religiji pokazuje neravnopravan tretman svih religija u BiH. Pored toga, ovakva odredba se može tumačiti i kao jedan od pokazatelja nesklada između zakonskog propisa da je BiH sekularna država, u kojoj je religija u potpunosti odvojena od svih aktivnosti državne vlasti,²³ i prakse.²⁴

3.2. Nezastupljenost religijskih manjina u Međureligijskom vijeću Bosne i Hercegovine

Svrha Međureligijskog vijeća u BiH je zaštita interesa crkava i religijskih zajednica. Međutim, od predstavnika religijskih manjina u Međureligijskom vijeću zastupljeni su samo predstavnici Jevreja. Međureligijsko vijeće se sastoji od Skupštine vijeća, Izvršnog odbora i Sekreterijata. Skupštinu vijeća čine dužnosnici Islamske zajednice u BiH, Srpske pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve i Jevrejske zajednice u BiH. Izvršni odbor se također sastoji od četiri člana, predstavnika gore navedenih religija, dok Sekreterijat čini pet članova. Dakle osim predstavnika Jevrejske religijske zajednice, koja se inače smatra tradicionalnom religijskom zajednicom i postoji već dugi niz godina u BiH, Međureligijsko vijeće nema predstavnika ostalih religijskih manjina. Ova nezastupljenost ima za posljedicu da Međureligijsko vijeće ne štiti interese ostalih religijskih manjina. Na primjer, zapostavljenost religijskih manjina se može vidjeti iz izvještaja o napadima na religijske objekte Međureligijskog vijeća. Ovi izvještaji sadrže samo podatke o napadima na religijske objekte tri većinske religije te na objekte Jevrejske zajednice.²⁵

Pored toga, svi projekti na kojima je radilo Međureligijsko vijeće odnosilo se na zaštitu interesa samo četiri pomenute religije.²⁶ Na primjer, Međureligijsko vijeće je izdalo "Glosar religijskih pojmova", odnosno knjigu religijskih pojmova koje koriste pripadnici islamske, pravoslavne, katoličke i jevrejske u BiH. Svrha ove knjige je pružanja tačnih informacija prvenstveno medijima kako bi oni mogli pravilno izvještavati o vjerskim događajima i osobama.²⁷ Iz svega navedenog vidljivo je da Međureligijsko vijeće, kao organizacija formirana sa svrhom da promovira ravnopravnost svih religija, u potpunosti zapostavlja interese religijskih manjina, osim interesa Jevreja. Upravo zbog toga je neophodno omogućiti zastupljenost i ostalih religijskih manjina u tijelima Međureligijskog vijeća.

3.3. Simbioza religije i politike u Bosni i Hercegovini

Simbioza između politike i religije je česta pojava u BiH, koja samo pojačava intenzitet diskriminacije religijskih manjina u BiH. Pojedini pripadnici tri konstitutivna naroda, Bošnjaci, Srbi i Hrvati, koji se poistovjećuju sa tri većinske religije - islam, pravoslavlje i katoličanstvo - propagiraju svoju religiju tokom političkih kampanja.²⁸ Jako česta pojava su nacionalističke političke partije koje u svojim kampanjama koriste religijske simbole kako bi dokazali odanost

²³ Čl. 14 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

²⁴ Više o ovoj temi v. pod 3.3. *Simbioza religije i politike u Bosni i Hercegovini*.

²⁵ V. web stranicu Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini: <http://www.mrv.ba/lat/o-nama> (očitanje 27. 07. 2014).

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ I. Cvitković, Religijske zajednice i politički izbori u Bosni i Hercegovini, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka u Sarajevu*, 2006, s. (207-218) 209.

svom etničkom porijeklu i tradiciji.²⁹ Pored toga, i vjerske vođe većinskih religija često zadiru u politiku BiH. Ovo se najčešće dešava u predizbornom periodu kada pozivaju svoje sljedbenike da glasaju za određenu političku stranku.³⁰ Štaviše, pojedine religijske vođe u BiH često promoviraju mržnju i netoleranciju među građanima BiH u odnosu na druge religije.³¹ Na primjer u „Glasu Srpske“ 2012. godine je objavljen izvještaj sa religijskog skupa u Sarajevu, prema kojem je vladika zahumsko-hercegovački Grigorije optužio poglavara Islamske zajednice BiH, Mustafu Cerića da od BiH želi napraviti islamsku državu.³² Uz sve to treba imati u vidu i gradnja vjerskih objekata i simbola većinskih religijskih zajednica, te isticanje takvih simbola u javnim ustanovama.³³ Dakle politički život u BiH se svodi na takmičenje tri većinske religije, pri čemu religijske manjine bivaju u potpunosti zapostavljene.

3.4. Kritika Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini po pitanju zaštite religijskih manjina

Zakon o slobodi vjere garantira slobodu vjeroispovijesti te jednak tretman svih crkava i vjerskih zajednica u BiH bez ikakve diskriminacije. Međutim, zakon sadrži propuste koji stavljaju religijske manjine u nepovoljniji položaj u odnosu na većinske religijske zajednice. Neke odredbe zakona su mijenjane i ukidane, ali ipak pravna zaštita protiv diskriminacije religijskih manjina koju pruža zakon je daleko od efikasne.

Na prvom mjestu kritika Zakonu o slobodi vjere može biti upućena zbog odredbi koje reguliraju registraciju novih crkava i vjerskih zajednica.³⁴ Ovaj zakon je priznao kontinuitet uspostavljenih vjerskih zajednica u BiH - Islamskoj zajednici, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Rimokatoličkoj crkvi i Jevrejskoj zajednici - dok za nove crkve i vjerske zajednice predviđa stroge uslove koje moraju ispuniti da bi dobile svojstvo pravne osobe.³⁵ Tako prema ovom zakonu svaka grupa od 300 punoljetnih građana može podnijeti pismeni zahtjev Ministarstvu pravde da osnuje novu crkvu ili religijsku zajednicu.³⁶ Ministarstvo mora donijeti odluku u roku od 30 dana od prijema aplikacije. U slučaju odbijanja zahtjeva za registraciju nove vjerske zajednice, podnosilac zahtjeva može uložiti žalbu Vijeću ministara BiH u roku od 30 dana od prijema rješenja o odbijanju registracije. Međutim problem nastaje s novim religijama koje nemaju toliki broj

²⁹ Npr. časopis Stranke nezavisnih socijaldemokrata “Odgovor” za Septembar 2012, s. 5, dostupno na: http://www.snsd.org/images/stories/dokumenti/odgovor/odgovor_58.pdf (očitanje 05. 08. 2014); *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report* (bilj. 12), s. 4.

³⁰ M. Rajić, *Vjerske vođe u politici – svoji na svome?* <http://www.pulsdemokratije.net/sadrzaj/vjerske-vode-u-politici-svoji-na-svome> (očitanje 25. 07. 2014);

United States Department of State, *Bosnia and Herzegovina 2012 International Religious Freedom Report*, s. 5, dostupno na: <http://www.state.gov/documents/organization/208508.pdf> (očitanje 20. 07. 2014).

³¹ Npr. *Bosnia's Dangerous Tango: Islam and Nationalism*, *International Crisis Group*, Sarajevo/Brussels 2013, dostupno na: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/balkans/bosnia-herzegovina/b070-bosnias-dangerous-tango-islam-and-nationalism.pdf> (očitanje 30. 07. 2014).

³² *Promocija profesionalizma i tolerancije u medijima BiH*, Vijeće Evrope, Sarajevo 2013, ss. 48 i 54.

³³ J. Marko, *Vjerska obilježja i simboli*, u: *Naučna studija Doktrinarni i praktični aspekti odnosa između države, crkava/vjerskih zajednica i pojedinca*, s. 32; *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report* (bilj. 12), s. 5.

³⁴ Čl. 18 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

³⁵ Čl. 8 st. 2 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

³⁶ Čl. 18 st. 1 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

sljedbenika.³⁷ Ako se uzme u obzir broj Jevreja, kao jedne od najmnogobrojnijih religijskih manjina u BiH (oko 998)³⁸ opravdano se može tvrditi da je ovo visok kriterij za osnivanje nove vjerske zajednice. U Republici Srbiji, na primjer, potrebno je 100 punoljetnih osoba³⁹ da bi se registrovala nova vjerska zajednica, a u Finskoj samo 20.⁴⁰ Štaviše, prema Zakonu o udruženjima i fondacijama BiH,⁴¹ potrebna su samo 3 punoljetna člana da bi se registrovalo udruženje građana, koje se osniva “radi ostvarivanja nekog zajedničkog ili javnog interesa”.⁴² Vjerska zajednica se također može organizirati kao udruženje građana povezano zajedničkim interesom religijskog karaktera. Uzevši u obzir sličnosti između vjerske zajednice i udruženje građana, razlika između 300 i 3 punoljetna građana je nelogična i nepravedna.⁴³ Zakonodavstvo BiH bi trebalo razmotriti ublažavanje ovog kriterija, što bi doprinijelo poticanju religijskih zajednica sa manjim brojem sljedbenika da formalno potvrde svoje postojanje. Pored toga, ovakav akt zakonodavstva bi bio pokazatelj otvorenosti i liberalnosti bosanskohercegovačkog društva prema novim religijskim zajednicama.

Nadalje, nove vjerske zajednice prilikom registriranja moraju ispuniti i druge visoke kriterije. Zakon propisuje da podnosioci zahtjeva moraju priložiti i Statut ili drugi akt nove vjerske zajednice iz kojeg je vidljiv sadržaj i način ispovijedanja vjere, obavljanja vjerskih obreda, područja i način djelovanja, i dokument o njenom službenom vjerskom naučavanju.⁴⁴ Na osnovu podnesenih informacija, upravne vlasti imaju diskreciono pravo da odluče da li su sadržaj i način obavljanja vjerskih obreda i drugih očitovanja vjere protivni pravnom poretku, javnom moralu, te da li štete životu i zdravlju ili drugim pravima i slobodama vjernika i građana.⁴⁵ Davanje izvršnom organu ovako širokih ovlaštenja, bez propisivanja određenih smjernica, može dovesti do arbitrarnosti i zloupotrebe.⁴⁶ Stoga bi zakonodavci trebali tačno definirati kada se smatra da je način ispoljavanja religije i djelovanje jedne religijske zajednice u suprotnosti sa pravnim poretku i javnim moralom, te kada šteti životu, zdravlju ili drugim pravima i slobodama vjernika i građana. Ovime bi se spriječilo neopravdano sprečavanje novih religijskih zajednica da se registriju i time dobiju pravnu sposobnost.

Zakon o slobodi vjere propisuje mogućnost da država posebnim odredbama regulira penziona, invalidsko i zdravstveno osiguranje vjerskih službenika, te mogućnost da država materijalno pomaže crkve i vjerske zajednice.⁴⁷ Ove beneficije mogu ostvariti samo registrirane crkve i vjerske zajednice, koje su prema ocjeni Ministarstva pravde ispunile uslove za registraciju i

³⁷ *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008: pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava sa ispitivanjem javnog mijenja*, Sarajevo 2009, s. 221.

³⁸ V. bilj. 14.

³⁹ Čl. 18 st. 2 tač. 1 Zakona o crkvama i verskim zajednicama, Sl. gl. RS 36/06; United States Department of State, *Serbia 2012 International Religious Freedom Report*, s. 2, dostupno na: <http://www.state.gov/documents/organization/208576.pdf> (očitanje 15. 08. 2014).

⁴⁰ Čl. 8 Freedom of Religion Act No. 453, 2003.

⁴¹ Zakon o udruženjima i fondacijama BiH, Sl. gl. BiH 32/01, 42/03 i 63/08.

⁴² Čl. 2 Zakona o udruženjima i fondacijama BiH (bilj. 41).

⁴³ *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report* (bilj. 12); D. Galičić, *Finansijski odnosi i imovina crkava i vjerskih zajednica*, u: *Naučna studija Doktrinarni i praktični aspekti odnosa između države, crkava/vjerskih zajednica i pojedinca*, Sarajevo 2012, s. 52.

⁴⁴ Čl. 18 st. 3 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

⁴⁵ Čl. 18 st. 4 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

⁴⁶ *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008* (bilj. 37), s. 222.

⁴⁷ Čl. 13 st. 4 i čl. 14 st. 4 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

dobile status pravnog lica. Međutim zakon ne definira kriterije za ostvarivanje ovih beneficija. Time se većinskim religijama otvaraju perspektive za zloupotrebe ovih mogućnosti na štetu manjina.⁴⁸ Na primjer, postoji mogućnost traženja dužeg perioda postojanja vjerske zajednice kao kriterija, zbog čega će novoformirane vjerske zajednice biti onemogućene u ostvarivanju ovih povlastica. Upravo zbog izbjegavanja ovakvih situacija uslovi za gore navedene beneficije bi trebali biti detaljnije razrađeni. Posebnu pažnju pri tom treba obratiti na zahtjev da povlastice budu osigurane kako većinskim, tako i manjinskim religijskim zajednicama.

Iako Zakon o slobodi vjere garantira jednak tretman za sve crkve i vjerske zajednice u BiH u pogledu prava i obaveza,⁴⁹ to u praksi funkcionira sasvim drugačije. Tako entitetske, kantonalne i općinske vlasti u većini slučajeva pružaju finansijsku podršku samo tradicionalnim vjerskim zajednicama; islamskoj, pravoslavnoj, katoličkoj i jevrejskoj.⁵⁰ Pored toga, religijske manjine mnogo teže dobijaju dozvolu za građenje vjerskih objekata u odnosu na većinske vjerske zajednice. Primjer je Evangelistička crkva u Mostaru, koja dugi niz godina nije mogla dobiti građevinsku dozvolu.⁵¹ Povrh svega, postoje mnogobrojni slučajevi u kojima sljedbenici većinskih vjerskih zajednica bespravno grade vjerske simbole i objekte bez adekvatnih sankcija.⁵² Na osnovu svega navedenog, opravdano se može smatrati da Zakon o slobodi vjere ne pruža adekvatnu zaštitu religijskim manjinama i da stvara zakonske pretpostavke dominaciji većinskih religijskih zajednica.

3.5. Neharmoniziranost zakona u Bosni i Hercegovini

Jedna od prepreka za zaštitu od diskriminacije religijskih manjina jeste neharmoniziranost zakona u BiH. Bez usklađenosti zakona, onemogućuje se konzistentna praksa i nedostaju unificirani standardi u pogledu prava religijskih manjina. Sve skupa otežava sudijama i tužiocima pružanje efektivne pravne zaštite u predmetima koji se tiču statusa religijskih zajednica. Neharmoniziranost zakona u BiH se ispoljava u nekoliko različitih aspekata.

Prije svega, na teritoriji BiH postoje razlike kod regulisanja vjerskih praznika. Budući da na državnom nivou ne postoji zakon o praznicima, te se nijedan vjerski praznik ne priznaje kao državni praznik, vjerski praznici se reguliraju na nivou entiteta. Dok u Republici Srpskoj postoji Zakon o praznicima Republike Srpske,⁵³ u Federaciji BiH praznici se regulišu Zakonom o radu Federacije BiH⁵⁴. Pored toga u entitetima se u većini slučajeva obilježavaju vjerski praznici religije koja je najzastupljenija na tom prostoru.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Čl. 1 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

⁵⁰ *Bosnia and Herzegovina 2012 International Religious Freedom Report* (bilj. 30), s. 5.

⁵¹ *Ibid*; Galičić (bilj. 43), s. 52.

⁵² *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report* (bilj. 12), s. 5.

⁵³ Zakon o praznicima Republike Srpske, Sl. gl. RS 43/07. Ovaj zakon predviđa sljedeće vjerske praznike: Pravoslavni Božić, Katolički Božić, Kurban Bajram, Katolički Uskrs, Pravoslavni Vaskrs, Ramazanski Bajram. Prema ovom zakonu pripadnici pravoslavne, katoličke, te islamske vjeroispovijesti imaju pravo na dva plaćena dana odsustva u toku jedne kalendarske godine, a pripadnici manjinske vjerske grupe također imaju pravo na dva plaćena dana odsustva tokom godine, po njihovom izboru, čl. 6 i čl. 7 Zakona o praznicima Republike Srpske.

⁵⁴ Zakon o radu Federacije BiH, Sl. nov. FBiH 43/99, 32/00 i 29/03. Prema ovom zakonu zaposlenici imaju pravo na četiri dana odsustva u jednoj kalendarskoj godini radi zadovoljavanja vjerskih odnosno tradicijskih potreba, s tim da samo će samo dva dana biti plaćena, v. čl. 47 st. 2 Zakona o radu FBiH.

Ustavni Sud BiH je 2006. godine proglasio neustavnim Zakon Republike Srpske o slavama i svetkovanama zbog sadržaja koji je bio u suprotnosti sa ustavnim principom ravnopravnosti konstitutivnih naroda. Ovaj zakon je priznavao samo srpske pravoslavne praznike kao zvanične državne praznike. Ustavni sud BiH je utvrdio da praznici koji se obilježavaju u Republici Srpskoj moraju biti regulirani tako da osiguraju ravnopravnost za sva tri konstitutivna naroda, a ne da osiguravaju povlašteni položaj srpskog naroda. On u ovoj odluci nije naveo, što s obzirom na apelaciju nije bio ni predmet provjere, da se takav tretman treba osigurati i nacionalnim manjinama. Međutim, sud je, ističući princip kolektivne jedankosti konstitutivnih naroda, pošao od pretpostavke da postoji jednakosti između srpskog naroda i pravoslavne vjere utvrđujući da su Zakonom o slavama i svetkovanama RS-a obuhvaćeni praznici koji osim srpske historije, tradicije i običaja odražavaju i *srpski vjerski i nacionalni identitet*⁵⁵. U tom bi se smislu iz odluke Ustavnog suda moglo zaključiti da se ravnopravnost mora osigurati i pripadnicima svih religijskih zajednica u BiH čiji identitet preuzimaju nesrpski konstitutivni narodi i, eventualno, manjinskim vjerskim zajednicama. Takava perspektiva upućuje na izostavljanje religijskih manjina iz vidokruga Ustavnog suda i potvrđuje gore navedenu tvrdnju, da je sva pažnja ustavnih judikata koncentrirana na očuvanje ravnopravnosti tri konstitutivna naroda i njihovih vjerskih identiteta, dok manjinske grupe sa svojim vjerskim (manjinskim) identitetima ostaju zapostavljene.

Neharmoniziranost zakona BiH se, dalje, ogleda u propisivanju osnovnog oblika krivičnog djela izazivanja mržnje kao i u različitim sankcijama za kažnjavanje zločina poticanje na mržnju u BiH. Tako, na jednoj strani, Krivični zakoni BiH i FBiH sadrže element javnosti u normi koja se odnosi na predhodno navedeno krivično djelo, kada propisuju da ovo djelo čini osoba koja "javno izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost".⁵⁶ Na drugoj strani, Krivični zakoni Republike Srpske i Brčko distrikta izostavljaju ovaj element.⁵⁷ S obzirom da Zakon o slobodi vjere ne propisuje sankcije za krivična djela koja se tiču vjerske diskriminacije, kažnjavanje za takva djela ostavlja krivičnim zakonima. Tako je u Federaciji BiH za krivično djelo poticanje mržnje zapriječena kazna do tri godine zatvora,⁵⁸ u Republici Srpskoj je zapriječena kazna do dvije godine zatvora,⁵⁹ dok je u Brčko distriktu propisana kazna od jedne do pet godina zatvora⁶⁰. Također, za razliku od Krivičnog zakona Federacije BiH, Krivični zakoni Republike Srpske i Brčko distrikta predviđaju motiv predrasude kao kvalifikovani oblik lakše tjelesne povrede i ostavljaju mogućnost da motiv utječe na određivanje strožije kazne.⁶¹ Pored toga, krivični zakoni ne propisuju jasne kriterije za određivanje stepena ozbiljnosti djela poticanje na mržnju, a ni sudska praksa u vezi sa ovim krivičnim djelom nije konzistentna. Stručnjaci za ljudska prava su istakli da bi uvođenje sistematičnog i unificiranog mehanizma za

⁵⁵ Druga djelimična odluka o dopustivosti i meritumu 18. 11. 2006, predmet br. U-4/04, Ustavni sud BiH, ss. 55, 68 i posebno Zaključak u s. 70.

⁵⁶ Čl. 145.a Krivičnog zakona BiH, Sl. nov. BiH 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.

⁵⁷ Ovi zakoni propisuju samo "ko izaziva ili raspaljuje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor (...)", Čl. 294.a Krivičnog zakona RS, Sl. gl. RS 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, i 67/13 i čl. 160 Krivičnog Zakona BD, Sl. gl. BD BiH 10/03, 45/04, 6/05 i 21/10.

⁵⁸ Čl. 363 Krivičnog Zakona Federacije BiH, Sl. nov. FBiH 36/03.

⁵⁹ Čl. 390 Krivičnog Zakona RS, Sl. gl. RS 49/03.

⁶⁰ Čl. 160 Krivičnog Zakona BD, Sl. gl. BD BiH 33/13.

⁶¹ C. Bys, *Osnova i značaj jedinstvenog regulatornog pristupa krivičnim djelima počinjenim iz mržnje: trendovi u Evropskoj uniji i situacija u Bosni i Hercegovini, Krivična djela počinjena iz mržnje Izazovi reguliranja i procesuiranja u BiH*, Sarajevo 2014, s. 53.

prikupljanje podataka o krivičnim djelima mržnje bilo jako korisno u sprečavanju budućih sličnih djela.⁶²

Prema izvještajima Međureligijskog vijeća poticanje na mržnju protiv religijskih manjina u BiH nije česta pojava. Isto vrijedi i za napade na religijske objekte manjinskih vjerskih zajednica.⁶³ Ipak, ECRI je u izvještaju skrenula pažnju na porast profašističkih grupa u BiH te pojavu antisemitskih knjiga dostupnim u knjižarama, sa sadržajem usmjerenim protiv Jevreja, kao religijske manjine. Stoga je ECRI pozvala vlasti da poduzmu korake kako bi riješile ovaj problem. Pored toga, bosanskohercegovačkim vlastima je predloženo da zakonski zabrane udruživanje i osnivanje fašističke i neofašističke organizacije u BiH, te promovisanje njihovih simbola. Također, istaknuta je potreba da se ojačaju krivične odredbe koje se tiču uopćeno zločina mržnje, govora mržnje, diskriminacije i negiranja holokausta.⁶⁴ Postojanje antisemitizma u BiH je zabrinjavajuća činjenica. Iako ova pojava nije jako izražena u bosanskohercegovačkom društvu, potrebno je ozbiljno pristupiti ovom problemu. Kako je upravo navedeno, neophodno je da vlasti BiH harmoniziraju zakonske odredbe koje se tiču krivičnog djela poticanja na mržnju, čime bi se pravosuđu znatno olakšao rad, te razvila konzistentna sudska praksa. U konačnici, ovakve mjere bi utjecale i na jačanje zaštite od diskriminacije svih građana BiH, što se odražava i na zaštitu religijskih manjina.

Najzad, neujednačenost zakona je prisutna i u religijskom obrazovanju u bosanskohercegovačkim školama. Ovo je posljedica činjenice da je obrazovni sistem u nadležnosti kantona, Vlade Republike Srpske, te Vlade Brčko distrikta. Ova tema je razrađena u narednom dijelu.

3.6. Religijsko obrazovanje u školama

Etnička podijeljenost u BiH se očituje i u obrazovnom sistemu što se u cjelini reflektira na diskriminaciju religijskih manjina. Slučaj „dvije škole pod istim krovom“, gdje učenici različite etničke pripadnosti pohađaju nastavu odvojeno, pokazuje da se djeca u ranoj dobi uče netoleranciji i netrpeljivosti. Tijesna veza između etničke pripadnosti i religije dolazi do izražaja kod organiziranja religijskog obrazovanja u školama, pri čemu religijske manjine bivaju zapostavljene bez obzira na to koja vrsta religijskog obrazovanja biva izabrana.

Na državnom nivou pravo na religijsko obrazovanje u školama je zagarantirano Zakonom o slobodi vjere, te Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine⁶⁵. Što se tiče entiteta, u Federaciji BiH pravo na religijsko obrazovanje se reguliše zakonima o

⁶² ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (fourth monitoring cycle), Council of Europe 2011, s. 58, dostupno na: <http://www.refworld.org/docid/513dc3e42.html> (očitanje 25. 07. 2014);

Izvještaj Mreže pravde u Bosni i Hercegovini za Univerzalni periodični pregled o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2014, s. 2.1.3, dostupno na: https://www.google.ba/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mrezaprade.ba%2Fmpbh%2Fmpbh_files%2Ffile%2FUPPizvjestajMP.doc&ei=7iwkVOT7I9Te7AbhuoGoDw&usg=AFQjCNH8ym92-KcOTuZhMZbnbS1F-sXUqA&sig2=Z74SW7jWJXjHQwL8P1PpGQ (očitanje 01. 08. 2014).

⁶³ Npr. Prema izvještajima Međureligijskog vijeća, u toku 2011. dogodila su se 3 napada, u toku 2012. 2 napada, a u toku 2013. dogodio se samo 1 napad na Jevrejski religijski objekat, <http://www.mrv.ba> (očitanje 27. 07. 2014).

⁶⁴ ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (bilj. 62), ss. 151-153.

⁶⁵ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine, Sl. gl. BiH 18/03.

obrazovanju donesenim na nivou kantona, dok su u Republici Srpskoj doneseni zakoni o obrazovanju koji vrijede na cijelom području tog entiteta.

Prema Zakonu o vjerskim slobodama svako ima pravo na religijsko obrazovanje u vjerskim ustanovama, ali i u obrazovnim ustanovama na svim obrazovnim nivoima. Takvu vrstu obrazovanja mogu provoditi osobe koje je imenovalo nadležno službeno tijelo ili predstavnika njegove crkve ili vjerske zajednice.⁶⁶ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH navodi da učenici imaju pravo na religijsko obrazovanje po svom izboru, a škole su obavezne da unapređuju i štite vjerske slobode, toleranciju i kulturu dijaloga.⁶⁷ Međutim, u praksi ovo ostaje samo mrtvo slovo na papiru. Učenici u školama u većini slučajeva nemaju izbor o kojoj religiji će učiti, već to zavisi od religijske i etničke pripadnosti koja je najzastupljenija na tom području. Učenici iz manjinske religijske grupe ne dobijaju nikakvo formalno obrazovanje o svojoj religiji zbog snažnog utjecaja većinskih vjerskih zajednica. Zabilježeni su primjeri gdje učenici koji ne izaberu predmet religijsko obrazovanje u školi bivaju kažnjavani ili podvrgnuti pritisku prosvjetnih radnika, tako da se opredjeljuju za pohađanje religijskog obrazovanja iako nisu pripadnici konkretne religije.⁶⁸ U nekim školama pohađanje religijskog obrazovanja je obavezno, a prijavljeni su i pokušaji kolektivne molitve.⁶⁹ Dodatni razlog zbog kojeg učenici pripadnici religijskih manjina nisu u mogućnosti na religijsku obrazovanje po svom izboru jeste nedostatak adekvatne osobe koja bi podučavala zainteresirane učenike. Ovaj problem je naročito izražen u malim zajednicama.⁷⁰

Uz sve to, neki udžbenici za religijsku pouku svojim sadržajem vrijeđaju religijske manjine. U udžbenik za islamsko-religijsku nastavu tvrdi se, na primjer, da se svako dijete rađa u prirodi Islama, a da ga roditelji vaspitaju da bude jevrej ili krišćanin.⁷¹ Dalje, udžbenik za pravoslavnu religijsku nastavu naziva neke manjinske religijske zajednice kao što su Jehovini Svjedoci, Satanisti, Pentakostalci i Adventisti, sektama, te upozorava na njihov loš utjecaj.⁷² Ovakav sadržaj knjiga bi mogao biti protivan članu 14 Okvirnog zakona o obrazovanju, prema kojem je zabranjeno korištenje i izučavanje materijala za koje se smatra da ima uvredljiv sadržaj za jezik, kulturu i religiju učenika koji pripadaju bilo kojoj nacionalnoj, etničkoj ili religijskoj grupi.

Stručnjaci za ljudska prava su ocijenili da BiH ne obezbjeđuje neutralnu okolinu po pitanju vjeronauke u školi, nego favoriziraju većinske religijske grupe.⁷³ Na primjer, osuđeni su religijski simboli u školama koji su blisko povezani sa etničkom pripadnošću, te činjenica da se učenici u školama ne podučavaju o različitim religijskim kulturama i njihovoj historiji. Pored toga, predloženo je i uvođenje predmeta ljudska prava u svim školama na području cijele BiH, kao obaveznog predmeta.⁷⁴ Trenutno se u državnim školama u BiH promovišu Toledo vodeća

⁶⁶ Čl. 4 st. 1 Zakona o slobodi vjere (bilj. 2).

⁶⁷ Čl. 9 Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH (bilj. 65).

⁶⁸ Z. Popov/A. Mette Ofstad, *Religious education in Bosnia and Herzegovina*, u: Z. Kuburić/C. Moe (ur), *Religion and Pluralism in Education*, Novi Sad 2006, s. 74.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Bosnia and Herzegovina 2013 International Religious Freedom Report* (bilj. 12), s. 3.

⁷¹ Popov/Mette Ofstad (bilj. 68), s. 84.

⁷² *Ibid.*, s. 91.

⁷³ *ECRI report on Bosnia and Herzegovina* (bilj. 62), s. 66.

⁷⁴ *ECRI report on Bosnia and Herzegovina* (bilj. 62), s. 155; UN Human Rights Council, *Report of the Independent Expert on minority issues*, A/HRC/22/49/Add.1 (31. 12. 2012), s. 101, dostupno na:

načela o podučavanju o religijama i vjerovanjima, koja imaju za cilj da educiraju učenike o različitim kulturama i religijama.⁷⁵ Ovakva vrsta religijskog obrazovanja bi trebala biti prihvaćena u svim školama, jer bi imala snažan utjecaj na smanjenje diskriminacije religijskih manjina u BiH, s obzirom da bi učenici bili educirani o različitim religijama, uključujući i onu čiji su pripadnici. Pored toga, uzevši u obzir da je jedan od glavnih razloga za stvaranje predrasuda o religijama upravo neinformisanost, edukacija mladih naraštaja bi mogla značajno doprinijeti poboljšanju položaja religijskih manjina u budućnosti.

4. Zaključak

Isprepletenost i podudarnost etničke i religijske pripadnosti u BiH direktno se odražava na položaj religijskih manjina u BiH. Zbog takve karakteristične strukture, gdje se svi naponi usmjeravaju ka pružanju jednakog tretmana trima većinskim religijama, prava religijskih manjina ostaju zapostavljena. Iako su na snazi mnogi pravni propisi koji garantiraju jednak položaj svih religijskih zajednica, religijske manjine se svakodnevno stavljaju u obespravljen položaj. To je na primjer vidljivo iz činjenica da Ustav Republike Srpske navodi Srpsku pravoslavnu crkvu kao crkvu srpskog naroda i drugih naroda pravoslavne vjere, te da religijske manjine nisu zastupljene u Međureligijskom vijeću BiH. Pored toga, obespravljenost religijskih manjina dolazi do izražaja i u koncepciji religijskog obrazovanja u školama, gdje u većini slučajeva učenici nisu u mogućnosti da pohađaju religijsko obrazovanje po svom izboru, nego zbog konkretnih okolnosti moraju konzumirati vjersku pouku većinske religije. Problemi sa legislativom u BiH, kao što su neharmoniziranost te siromašna zakonska zaštita od diskriminacije, samo dodatno doprinose marginalizaciji religijskih manjina u društvu. Zbog pojedinih Ustavnih odredbi koje omogućuju povlašteni položaj određenoj religiji i uske povezanosti religije i politike, BiH sve više postaje polusekularna država, u kojoj se za vođstvo takmiče tri većinske religije.

Iz svega navedenog slijedi da bi vlasti BiH trebale poduzeti različite mjere kako bi se religijske manjine zaštitile od diskriminacije. Prvi korak bi predstavljalo ukidanje odredbe Ustava Republike Srpske, kojom se daje povlašteni položaj Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Dalje, religijske manjine treba da budu zastupljene u organima Međureligijskog vijeća u BiH. Aktivnim djelovanjem Međureligijskog vijeća bi se mogao znatno poboljšati položaj religijskih manjina u društvu. Pored toga, vlasti BiH bi trebale poduzeti korake kako bi harmonizirale i ojačale zakone vezane za zaštitu od krivičnog djela poticanja na mržnju. Iako krivična djela počinjena iz mržnje prema religijskim manjinama nisu česta pojava u BiH, ipak stručnjaci za ljudska prava ukazuju na njihovo postojanje. Stoga bi harmonizacija zakonodavstva znatno olakšala sudijama i tužiocima sankcioniranje krivičnog djela poticanje na mržnju, što bi opt doprinijelo ujednačavanju sudske prakse, a time i efektivnijoj zaštiti i prevenciji od sličnih krivičnih djela.

Na posljetku, jedna od ključnih stvari za uklanjanje diskriminacije religijskih manjina u BiH jeste izmjena dosadašnjeg načina religijskog obrazovanja u školama. Umjesto vjerske pouke o samo jednoj religiji, učenici treba da se educiraju o različitim kulturama i religijama. Kao što je predhodno navedeno, zbog okolnosti, škole su ograničene u pogledu pružanja vrste religijskog

http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/AHRC2249Add.1_English.pdf (očitanje 27. 07. 2014).

⁷⁵ ECRI report on Bosnia and Herzegovina (bilj. 62), s. 66.

obrazovanja, tako da bi ovakva opcija bila prikladna za učenike svih vjeroispovijesti, kod kojih bi se ujedno i razvijala svijest o važnosti tolerancije i ravnopravnosti u društvu.